CONDIȚIA POETULUI ȘI A POEZIEI ÎN LIRICA LUI NICOLAE DABIJA

Liviu CHISCOP
CZU: 821.135.1-1(478).09 *agentiacontexte@yahoo.com*

Introducere. Conceptul de ***artă poetică***. Se observă frecvent, în ultima vreme, în scrierile unor critici literari ori teoreticieni ai literaturii tendința de a pune semnul egalității între conceptul de *poetică* și cel de *artă poetică* – suprapunere de natură a genera confuzie nu doar în rândul cititorilor, ci și în cel al specialiștilor în domeniu. Efectuarea unor delimitări conceptuale și a unor precizări terminologice în cazul celor două noțiuni ni se pare a fi absolut obligatorie. O sursă de confuzie poate fi chiar etimologia cuvântului *poetică.* Derivat din adjectivul grecesc *poietikos,* care e înrudit cu substantivul *poietes*, „făuritor" sau „poet", termenul poetică poate sugera faptul că s-ar aplica doar poeziei. În realitate, în utilizarea sa modernă, termenul se aplică unei teorii descriptive generale a literaturii, ca atunci când Tzvetan Todorov vorbește de o „poetică a prozei". După cum bine se știe, cea mai timpurie teorie a *poeticii* se găsește în *Poetica* lui Aristotel, care este, în primul rând, un studiu al artei de a compune poezie (sinonimă cu tragedia). Teoriile moderne ale *poeticii* sunt, ca și teoriile naratologiei, legate în principal de structuralism și completează noțiunea aristotelică fundamentală, încercând să definească și să descrie proprietățile distinctive ale literaturii în genere. „În Antichitate, la Aristotel și Horațiu – spune Aliona Grati într-un recent *Dicționar de teorie literară – poetica* desemna totalitatea normelor referitoare la arta compoziției în versuri, fixând sensul tradițional al termenului ca ansamblu de reguli pentru alcătuirea unei opere literare. Poeticile clasice au un *caracter normativ,* reglementările lor privesc domenii diferite: metrică și versificație, procedee stilistice legate de vocabular ori de sintaxă, dar conțin și principii mai apropiate de estetica sau de filozofia textului literar [1, p. 387]. În epoca modernă însă, termenul de *„poetică"* se aplică unei teorii descriptive generale a literaturii care tratează aspectele legate de natura intrinsecă și de funcția textului literar. La rândul său, esteticianul Nicolae Balotă, într-un *Argument* plasat în fruntea volumului său *Arte poetice ale secolului XX,* observă că *de facto* teoria poeziei și poetica se suprapun adeseori, drept pentru care încearcă să efectueze o disociere terminologică între cercetarea *tehnicii poetice* și cea referitoare la *arta poetică (ars poetica*). Arta poetică – precizează Nicolae Balotă – „reprezintă de cele mai multe ori crezul poetic al scriitorilor, un fel de *apologia pro arte sua"*, sau, altfel spus unele „teze și idei referitoare la condiția poetului și a creației sau la raportul dintre poet și propria sa artă" [2, p.2]. Așadar, în timp ce *poetica* reprezintă o ramură a teoriei literare care se ocupă de analiza și descrierea sistemului de procedee artistice ale operei literare, *arta poetică* este o operă literară în care scriitorul își exprimă plastic viziunea personală despre artă și procesul de creație, crezul său literar, programul și chiar unele opinii

privind arta de a scrie.

Tratatul de estetică literară al lui Aristotel, intitulat *Poetica*, a influențat nu mai puțin celebra *Ars poetica* (epistola *Ad Pisonis – Către frații Piso*) a lui Horațiu și mai apoi *L'art poétique* (*Arta poetică)* a lui Boileau (1674).

În epoca modernă, după modelele clasice oferite de Horațiu și Boileau, numeroși poeți au ținut să-și formuleze principiile și opiniile referitoare la rostul artei, al poeziei și al artistului în societate etc. în creații lirice cu caracter programatic (în care și-au expus crezul estetic, programul artistic). Așa încât, încercând să o definim, vom spune că *arta poetică* – în calitate de specie a liricii culte – „ este o poezie cu caracter programatic în care autorul își expune, într-un mod mai mult sau mai puțin explicit, propriile opinii, sentimente, idei referitoare la concepția sa despre artă și despre poezie în general, la menirea poetului și la programul său artistic, estetic” [3, p. 98]. Fiindcă arta poetică reprezintă, în fond, o categorie tematică, uneori tema respectivă îmbracă forma altor specii lirice, cum ar fi epistola (Horațiu: *Ad Pisonis*), poemul (M. Eminescu: *Epigonii*), imnul (O. Goga: *Rugăciune*), elegia (Gr. Vieru: *În limba ta*) ș.a.

În vasta operă poetică a lui Nicolae Dabija – pe lângă speciile lirice mai sus menționate – întâlnim alte câteva precum meditația, psalmul, doina etc., definirea artei poetice fiind una dintre temele majore ale liricii sale și chiar o condiție intrinsecă a modului său de a fi în poezie. „ De la un volum la altul – observa, cu îndreptățire, esteticianul Alexandru Burlacu într-un articol despre *Poetica lui Nicolae Dabija* –, artele poetice exprimă o conștiință individuală asupra problemelor de creație, identificând de fiece dată statutul poetului și al poeziei, particularitățile universului său artistic, pe scurt, relațiile lui cu viața și cu moartea (...). Poeții cu intuiție excepțională sunt, de regulă, originali în explorarea virtualităților cuvântului, în exprimarea, în cazul lui Dabija, a văzutului nevăzut” [4, p. 3].

În continuare, vin subcapitolele:

– Simbolistica „ochiului al treilea”;
– Definiții ale poetului și poeziei;
– Militantismul artelor poetice;
– Cititorul – ca instanță a comunicării.

Menționăm că Referințele bibliografice fac trimitere la toate sursele utilizate/ citate în textul comunicării.

Conzluzii. Dacă ar fi să apelăm la metoda statistică, am observa că, din abudenta creație poetică a lui Nicolae Dabija, tema *poetul și poezia* și-ar putea revendica vreo patruzeci de piese lirice. Circa jumătate dintre acestea conțin doar aprecieri întâmplătoare, fulgurante – dar tocmai de aceea extrem de memorabile și percutante – la temă. Formulate în câte o secvență, o strofă sau doar într-un singur vers. Cealaltă jumătate e formată din creații axate/dedicate integral teoretizării rolului creatorului de frumos în lume și rostului artei în genere, precum și transfigurării lirice a unor opinii privind condiția poetului și a poeziei. Din această a doua categorie, a *artelor poetice*

propriu-zise – unde Nicolae Dabija se vădește a fi un redutabil critic de artă, teoretician al literaturii în genere și cu deosebire, al poeziei – am putea enumera aici, într-o ordine absolut aleatorie, poeme precum *Ochiul al treilea*; *Aceste peisaje ale sufletului; Dreptul la eroare; Poetul; Rugă; Memoriu; Poezia; Scrisoare către cititor; Mierla domesticită; Precuvintele; Fotograful de fulgere; Clepsidra; Eminescu; Trandafirul; Cetate asediată; Testament; Cititor de poeme; Despre construcția poemului; Doruri interzise; Și cărțile au suflet; Chiar și azi* etc.

Iar dacă ar fi să ne întrebăm ce aduce nou Nicolae Dabija prin creațiile lirice pe tema poetul și poezia, ar trebui să observăm, înainte de toate, că poetul ne solicită o atitudine empatică, invitându-ne să ne apropiem de aceste poeme ca de niște „peisaje ale sufletului" său mereu deschis către lume, către aspirațiile conaționalilor săi. Lumea poetului e una a „cerului lăuntric" ori o lume a unui „cerc de cretă", o lume „în al cincilea anotimp", o lume în care, deși „libertatea are chipul lui Dumnezeu", totuși „pentru poezie nu mai e loc", de aceea poetul trebuie să fie vigilent, să vadă și cu „al treilea ochi", să fie „săgeată înfiptă-n aer" sau „o lacrimă care vede", nu o „mierlă domesticită", fiindcă „chiar și azi pentr-o carte/ se condamnă la nemurire,/ se condamnă la moarte."...

Poetică în întregime și profund lirică, creația dabijiană în genere, dar cu deosebire cea având ca temă *statutul poetului și al poeziei*, se sprijină – am zice – pe trei cariatide: adevărul, simplitatea și frumusețea. Toate aceste caracteristici, măiestrit imbricate cu o sensibilitate modernă acută și cu un excepțional dar de a se face ecoul celor mai adânci aspirații ale sufletului autohton concură la izbânda artistică a artelor poetice dabijiene. Nu întâmplător poate una dintre creațiile din această categorie se intitulează chiar *Frumusețe...* Poate că tocmai această indeniabilă consonanță a adevărului ideatic, a fondului cu expresia artistică asigură succesul de public și de critică al poeziilor lui Nicolae Dabija, după cum în concomitența adevărului cu simplitatea și frumusețea rezidă puternica impresie pe care o produc *artele poetice* dabijiene...De obicei, autorul preferă expresia aleasă, capabilă – prin lirismul ei – să atingă limita profunzimii și o maximă intensitate emoțională. Cu siguranță că niciunul dintre poeții români contemporani, de pe ambele maluri de Prut, nu poate concura cu Nicolae Dabija în ceea ce privește truda lui asiduă și exigentă asupra cuvântului, asupra ritmului și rimei, asupra armoniilor interioare și exterioare ale versului. Numai prin atari proces acribios de elaborare a versurilor a reușit poetul să imprime naturalețe și perfectă cursivitate creațiilor sale lirice. Poeziile sale se disting atât printr-o compoziție strofică (tectonică) ingenioasă, cât și printr-o diversitate de tonalități. Multe dintre creațiile sale cultivă o poetică particulară, explorând intens esteticul poeziei populare, ceea ce le conferă însușiri precum muzicalitatea, melodicitatea și armonia. Iar cele subsumate temei *poetul și poezia* reușesc să sporească prestigiul omului de artă și cărturarului Nicolae Dabija, care a pledat ca nimeni altul, cu ardoare și patos cauza propriei arte (*apologia pro arte sua)*, consacrându-se plenar înaltei sale meniri...

Referințe:

1. GRATI, Aliona. Poetică. În: *Dicționar de teorie literară. 1001 de concepte operaționale și instrumente de analiză a textului literar*. Ediția a II-a revizuită și completată. Chișinău: Arc, 2018.
2. BALOTĂ, Nicolae. Argument. În: *Arte poetice ale secolului XX. Ipostaze românești și străine.* București: Minerva, 1997.
3. CHISCOP, Liviu. Arta poetică. În: *Teoria literaturii. Concepte operaționale*. Bacău: Bacovia, 2013.
4. BURLACU, Alexandru. Poetica lui Nicolae Dabija. În: *Philologia, LV,* nr. 3-4 (267-268), mai-august 2013, pp. 3-12.
5. VICOL, Mihai Sultana. Simțirea lui se aude în noi. În: *Literatura și arta*, nr. 20 (3949), 20 mai 2021, p. 6.
6. MATCOVSCHI, Dumitru. Același poetul, aceeași poezia. În: *Moldova suverană*, miercuri, 15 iulie 1998, p.3.
7. RACHIERU, Adrian Dinu. Nicolae Dabija – neoromantism și mesianism. În: *Poeți din Basarabia.* București: Editura Academiei Române. Chișinău: Editura „Știința”, 2010.
8. ROTARU, Ion. Nicolae Dabija. În: *O istorie a literaturii române de la origini până în prezent*. Ediția a II-a. București: Editura Dacoromână, 2009.
9. CODREANU, Theodor. Nicolae Dabija și poetica zborului. În: *Scriitori basarabeni*. București, Editura Academiei Române, 2019.
10. DOLGAN, Mihail. *Literatura română postbelică. Integrări, valorificări, reconsiderări*. Chișinău: Tipografia Centrală. 1988.
11. CÂNDROVEANU, Hristu. Nicolae Dabija. În: *Deșteptarea. Revista aromânilor,* , septembrie 1998, nr. 9, p. 2.
12. DOLGAN, Mihail. „Dorurile interzise” ale lui N. Dabija din perspectiva hermeneuticii. În: *Poezia contemporană, mod de existență în metaforă și idee*. Chișinău: Elan Poligraf, 2007.
13. BĂJENARU, George. Nicolae Dabija: „Cerul lăuntric”. În: *Cuvântul românesc* (Hamilton-Canada), noiembrie 1998, p. 7.